

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Mesleki Yönlendirme Boyutunda İncelenmesi¹

Feyza Kabalay², Mavi Akkaya Yılmaz³

Öz

Meslek seçimi ve seçilen mesleğin bireyin istek ve ihtiyaçlarını karşılayabiliyor olması insanın gelişim görevlerinden biridir. Günümüzde bireylerin meslek seçimi konusunda doğru bir karar verebilmesi için öncelikle ne istediğini bilmesi ve bu seçime ulaşma yolunda karşılaşıacağı bütün problemleri saptaması gerekmektedir. Ancak günümüzde bireyler kendi ihtiyaçlarından ziyade toplumun ve popüler kültürün etkisine dayanarak meslek seçimlerini yapmaktadır. Bu seçimlerin sonucunda ise hedeflerine ulaşamayan ve farkındalığı düşük bireyler yetişmektedir. Bireyler öğrenim hayatına başladığı ilk günden itibaren mesleki yönlendirmelere tabii tutulmalıdır. Bu konuda Sosyal Bilgiler Öğretim Programının özel amaçlarından biri olan özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amacına göre bireylerin ihtiyaç duydukları alana yönlendirilmeleri hedeflenmektedir. Bu çalışmanın amacı 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının meslek seçimi ve mesleki yönlendirme boyutunda incelenmesidir. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman analizi tekniği uygulanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında ve ders kitapları mesleki yönlendirme ve meslek seçimi etkinliklerinin “üretim”, “dağıtım” ve “tüketim” öğrenme alanı ve kazanımlarıyla sınırlandırıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mesleki yönlendirme, sosyal bilgiler dersi, öğretim programı

Examination of 2018 Social Studies Curriculum and Social Studies Textbooks in terms of Vocational Guidance

Abstract

Choosing a profession and ensuring that the chosen specialist meets the individual's wishes and needs is one of the developmental tasks of human beings. In order to make the right decision about today's fashion choice, it is necessary to first know what you want and identify all the problems you will encounter on the way to achieving this choice. However, today, individuals make career choices based on their own needs and community and popular comparisons. As a result of these choices, inaccessible and inferior individuals are raised. Transfers occur naturally from the first day of transfers. In this regard, one can be physical and emotional as a free person, which is one of the special aims of the Social Studies Curriculum; It is aimed to direct them to the area of need according to the aim of achieving an exchange of interests, requests and transactions. For this purpose, the professional selection and transformation process of the 2018 Social Studies Curriculum and Social Studies textbooks is examined. Supporting analysis technique, one of the qualitative research designs, was prepared in the study. By content analysis method of the data obtained. As a result of the study, it is seen that the orientation of Social Studies Curriculums and textbooks and professional meeting activities are limited to the Production, Distribution and Consumption learning area and their usability.

Keywords: Vocational orientation, social studies, curriculum,

¹ Bu çalışma, 15-17 Aralık 2023 tarihleri arasında düzenlenen III. Uluslararası Eğitimde Mükemmellik Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Sorumlu yazar, Yüksek Lisans Öğrencisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın/Türkiye, feyzakkabalay@gmail.com
ORCID: 0009-0008-2441-8141

³ Doç.Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın/Türkiye, mavi.akkaya@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3005-9559

Makale Geçmiş Geliş: 20.12.2023 Kabul: 26.12.2023 Yayın: 31.12.2023

Makale Türü Araştırma Makalesi

Önerilen Atıf Kabalay, F. & Akkaya Yılmaz, M. (2023). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programı ve sosyal bilgiler ders kitaplarının mesleki yönlendirme boyutunda incelenmesi. *Uluslararası Liderlikte Mükemmellik Arayışı Dergisi (ULMAD)*, 3(2), 49-58.

Giriş

Günümüz toplumlarında meslek, bir kazanç elde etmeye yönelik davranış modeli olarak ortaya çıksa da, bu davranışlar çok çeşitli unsurlar tarafından belirlenmektedir. Altıntop'a (2015) göre bu unsurlardan birkaçı toplumun bireyi yönlendirmesi, bir yere ait olamama ve kendini ifade etme güçlüğü olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyin, mesleki yönelişleri, tercihleri, seçimleri ve kariyer gelişimi sürecinde yer alan bazı mesleki gelişim görevleri, genel olarak eğitim süreci içinde gerçekleşir (Yeşilyaprak, 2019). Bireyler öğrenim hayatına başladıkları ilk günden itibaren çeşitli alanlarda eğitim almakta ve geleceğini bu alanların içinden ilgi duyma boyutuna göre şekillendirmektedir. Bu eğitimlerden biri de meslek eğitimidir. Meslek eğitimi; bir toplumdaki bireylerin meslek sahibi olabilmeleri ve mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yetenekleri kazandırmak suretiyle bireyin kabiliyetlerini fiziksel, entelektüel, duygusal, sosyal ve ekonomik yönlerden geliştirme süreci olarak tanımlanabilir (Hacıoğlu, 1992). Bu eğitim ilk olarak okullarda öğretmenler tarafından verilmektedir. Bu eğitimin tam anlamıyla istenilen çıktılara ulaşabilmesinde ailenin ve bireyin yaşadığı toplumun yapısının da önemi büyüktür. Ülkemizde iş gücü eksikliği ve üretim konusunda eksikler yaşanmaktadır. Özellikle ilköğretim, lise ve üniversite gençliği kendi özelliklerini ve bireysel ilgi, yeteneklerini tanımadan rol modellerin etkisi ile mesleki yönelimlere girmektedirler. Durum böyle olunca ileride meslekten sıkılma, işe gitmeme, mutsuzluk ve kariyer geliştirme sıkıntıları baş göstermektedir (Arslan, 2016).

Mesleki yönlendirme, öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, yaşamları boyunca faydalı ve verimli olabilecekleri mesleğe sahip olması amacıyla gerçekleştirilen bir süreçtir (Arı, 2009). Bu süreç irdelendiğinde Milli eğitim Bakanlığının (MEB) 2023 Eğitim Vizyonunda, "Mesleki ve teknik eğitime yönelik var olan toplumsal algıyı değiştirmeyi hedefleyen, öğrencilerin mesleki ilgi ve yeteneklerini tespit eden ve çocuklarla ailelerini bu doğrultuda yönlendiren, akademik ders yoğunluğunun azaltıldığı, mesleki ders içeriklerinin güncellendiği, öğretmenlerin iş başında eğitim olanaklarının artırıldığı, ulusal ve uluslararası sektör ve kamu finansal kaynaklarının kullanımı yoluyla okulların altyapı ve donanımının hızla değişen ve gelişen teknolojiyle uyumlu hâle getirildiği, uygulama modeli olabilecek projelerin hayata geçirildiği, mezunlarının kendi alanlarında yükseköğretime geçişlerini sağlayacak bütünlük bir yapının kurulduğu ve ülkemiz 2023 hedefleriyle uyumlu bir sistem oluşturulması planlanmıştır" ifadesinin yer aldığı görülmektedir. Bu noktada Sosyal Bilgiler dersi de öğrencilerin özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin ve ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varmalarını (MEB, 2023) hedeflediği özel amacıyla öğrencilerin mesleki yönlendirmelerine katkı sağlamaya çalışmaktadır.

Eğitim, bireylerin ilgi ve yeteneklerinin farkına varmasını sağlamak noktasında önemli bir yere sahiptir. Ancak, bireylerin yetilerinin farkına varmasının mesleki eğitimin yalnızca bir unsuru olduğu belirtilebilir. Çünkü sahip olunan meslek ile o mesleğe ilişkin iş piyasası arasında bir ilişki bulunur. Yani bir mesleki eğitim programından mezun olup çalışanların önemli bir kısmı o programların iş piyasası karşılığındaki alanlarda istihdam edilmektedir. Tüm bunlar aynı zamanda meslek seçiminin önemini de ortaya koymaktadır (Tatlı ve Eyüp, 2022). Bu noktada eğitim öğrencilere sağlıklı bir mesleki rehberlik yapmalıdır. Mesleki rehberlikte belki de ilk ve en önemli adım, bireyin meslek seçimi yapmanın yaşamındaki en önemli kararlardan biri olduğunu görmesini sağlamaktır. Eğer birey gerçekten bu seçimin ne denli önemli olduğunu görüyorsa yapılacak bir şeyler olduğunu kabul edecektir. Kuşkusuz ideale ulaşmak mümkün olmayabilir ama ona yaklaşmak için çaba harcamanın değerini küçümsememek gerekir (Eryetiş, 2016).

Ülkemizde öğrencilerin meslek seçiminde halen alınan puanın ve sıralamanın önemli bir unsur olduğu belirtilebilir. Hal böyle olunca öğrencileri eğitim kurumlarının sağlıklı yönlendirmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu noktada bilimsel çalışmalara ağırlık verilmesi de mesleki yönlendirmeye katkı

sağlayacaktır. Alan yazın incelendiğinde Meslek Eğitimi ve Sosyal Bilgiler alanında tek çalışma yapıldığı görülmektedir (Uygun, Arıbaş ve Karalı, 2018). Bu durum ise bu çalışma kapsamında merak edilen sorulara bilimsel anlamda yanıt bulabilme ihtiyacını doğurmuştur. Yapılacak olan bu çalışmanın amacı ise Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kullanılan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Mesleki Yönlendirme konusundaki kazanımların ve ünite içeriklerinin incelenmesi literatüre neden meslek seçimi ve yönlendirilmesi konusunda eksiklikler yaşıyoruz sorusuna yanıt verebilmektir.

Bu araştırma kapsamında 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının ve ders kitaplarının kazanımlarını mesleki yönlendirme boyutunda incelenmiştir. Aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Temel Araştırma Sorusu: 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının ve ders kitaplarının kazanımlarının içeriğinde mesleki yönlendirme boyutuna yer verilmiş midir?

Alt Araştırma Soruları:

- Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitapları ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içeriğinde mesleki yönlendirme boyutu ne düzeyde ele alınmaktadır?
- Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitapları ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. sınıf içeriğinde mesleki yönlendirme boyutu ne düzeyde ele alınmaktadır?
- Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitapları ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. sınıf içeriğinde mesleki yönlendirme boyutu ne düzeyde ele alınmaktadır?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013) Çalışmada nitel araştırma desenlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. "Doküman analizi, araştırılan konu ile ilgili dokümanların bilimsel esaslara uygun olarak incelenmesi anlamına gelmektedir" (Kıral, 2020). Bu doğrultuda ilgili dokümanlar bilimsel çerçevede irdelenmiştir.

Verilerin Analizi

Mevcut çalışmada verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizlerinde veriler dört aşamada analiz edilmektedir. Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır. Şimşek ve Yıldırım (2021) Mevcut çalışmada bu aşamalar kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışma için toplanan verilerin detaylı bir biçimde raporlanması ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığının açıklanması nitel çalışmalar için önemli bir ölçüttür (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Çalışmada bu doğrultuda bilgilerin verilmesinin yanı sıra doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Araştırmada verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla Miles ve Huberman tarafından geliştirilen güvenilirlik formülünden yararlanılmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Çalışmayı hazırlayan ve ikisi de Sosyal Bilgiler eğitimcisi olan iki araştırmacı ayrı ayrı olacak şekilde veri setini kodlamışlardır ve buna göre kodlar arasındaki uyum %80 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Ve Öğretim Programının Mesleki Yönlendirme Boyutuna İlişkin Bulgular

5. Sınıfta "Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Etkin Vatandaşlık öğrenme alanları incelendiğinde program ve ders kitaplarında mesleki

yönlendirmeye ilişkin bir bulguya rastlanmamıştır. Üretim Dağıtım ve Tüketim ve Küresel Bağlantılara ilişkin program ve ders kitaplarındaki bulgulara Tablo 1 de yer verilmiştir.

Tablo 1

5. Sınıf Öğrenme Alanlarının Ve Ders Kitaplarındaki Etkinliklerin Mesleki Yönlendirme Boyutunda Yer Verilmesi Frekans Tablosu

Öğrenme Alanı	Öğretim Programı Kazanımı (f)	MEB Ders Kitabı Etkinlikleri (f)
Birey ve Toplum	-	-
Kültür ve Miras	-	-
İnsanlar Yerler ve Çevreler	-	-
Bilim Teknoloji ve Toplum	-	1
Üretim Dağıtım ve Tüketim	1	1
Etkin Vatandaşlık	-	1
Küresel Bağlantılar	1	1
TOPLAM	2	4

Üretim Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında öğretim programı Tablo 1 bağlamında incelendiğinde: SB.5.5.2. “Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır.” SB.5.7.1. “Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır. Tarım, sanayi, turizm, ulaşım, eğitim, kültür endüstrisi gibi ekonomik faaliyet alanlarından uygun olanlara değinilir.” Kazanımlarına yer verilmiştir. Öğretim programında bu üniteye doğrudan mesleki yönlendirme boyutuna yer verilmemiştir.

“Görev ve sorumluluklarımızı hangi sırayla ve ne zaman yapacağımızı iyi belirlemeliyiz. Kişisel zamanımızı planlarken oyun oynama, ders çalışma, kitap okuma, uyuma, aile ve arkadaşlarla zaman geçirme gibi istek ve ihtiyaçlarımızı dikkate almamızdır. Her biri için yeterli zamanı ayırmamızdır.”

Teknoloji ve Yaşam ünitesinde ise insanların geçmişten günümüze uğraşlarından bahsedilmiştir: “İnsanlar geçmişten günümüze her dönemde hayatlarını kolaylaştırmak için çabalamışlardır. İnsanların geçmişten günümüze her dönemde yeni bir şeyler üretmeye ve bir uğraş içinde olduklarını öğrencilerin kavramaları beklenmektedir.

Üretimden Tüketim ünitesinde meslek seçimi geçmişten günümüze meslekler olarak kategorize edilmiştir. Öğrencilere “Geleceği nasıl hayal ediyorsunuz? Size göre geleceğin meslekleri neler olabilir?” sorusuna yanıt vermeleri istenmiştir. Meslek seçimi iki sayfa ile sınırlı bırakılmıştır.

Toplum İçin Çalışanlar ünitesinde dolaylı olarak aşağıdaki gazete kupürüne yer verilmiştir.

Şekil 1

Kaynak: Evirgen vd. (2019). 6. Sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı, MEB Yayıncılık.

Haber metninde Mamak ilçesindeki kadınların el becerilerini geliştirmelerine yönelik yapılmış olduğu çalışmalardan bahsedilmiştir. Öğrencilerden kadınların da meslek sahibi olmak için yapılmış olduğu etkinlikleri kavramaları beklenmektedir.

Küresel Etkileşim ünitesinde “Ülkemiz tarım, hayvancılık, madencilik, sanayi ve turizm yönünden farklı özelliklere sahiptir. Bu nedenle ülkemizde üretilen ürünler çok çeşitlidir. Bu ürünlerin ihracatını artırmak için yapılacak çalışmalar o yerin ve dolayısıyla ülke ekonomisinin canlanmasına katkı sağlayacaktır.” ibaresine yer verilmiştir Öğrencilerden çevresindeki ticari faktörleri algılaması beklenmektedir.

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf öğretim programı ve ders kitaplarını ortak bir bağlamda inceleyecek olursak ders kitaplarında öğretim programına göre meslek seçimi, sorumlulukları bilme, yerine getirme

açısından öğrencilere bir alt yapı hazırlanılmaya çalışılmıştır. Diğer üniteler için öğretim programında öğrenme alanlarının içeriğinde yer verilmese de ders kitaplarında meslek bilgisi açısından değerlendirme yapılmıştır. Üretim Dağıtım ve Tüketim ve Küresel Bağlantılara ilişkin program ve ders kitaplarındaki bulgulara Tablo 1 de yer verilmiştir

6. Sınıfta Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar öğrenme alanları incelendiğinde program ve ders kitaplarında mesleki yönlendirmeye ilişkin öğretim programı kazanımlarına ve ders kitabı etkinliklerdeki bulgulara Tablo 2’ de yer verilmiştir.

Tablo 2

6. Sınıf Öğrenme Alanlarının ve Ders Kitaplarındaki Etkinliklerin Mesleki Yönlendirme Boyutunda Yer Verilmesi Frekans Tablosu

Öğrenme Alanı	Öğretim programı kazanımı (f)	Ders Kitabı Etkinlikleri (f)
Birey ve Toplum	-	1
Kültür ve Miras	-	1
İnsanlar Yerler ve Çevreler	-	1
Bilim Teknoloji ve Toplum	-	-
Üretim Dağıtım ve Tüketim	1	2
Etkin Vatandaşlık	-	1
Küresel Bağlantılar	-	1
TOPLAM	1	7

6. Sınıf öğretim programı incelendiğinde mesleki yönlendirmeye “Üretim Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanındaki *“İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır”* kazanımında değinildiği görülmektedir.

MEB ders kitaplarında Biz ve Değerlerimiz ünitesinde bireylerin rollerinden bahsedilmiştir. Bu roller kronolojik sıralama olarak yer edinmiştir. Bu kronolojik sıralama içeriğinde: *“Meslek hayatında öğretmenlikten yöneticilik rolüne geçtim. Yöneticiliğin getirdiği bir takım davranışları edinmem gerektiğinin farkındaydım. Rolüm değişince doğal olarak sorumluluklarım da değişti”* ibaresine yer verilmiştir. Öğrencilerden bu ünite kapsamında roller gereği meslek sahibi olmaları gerektiğini fark etmeleri beklenmektedir.

Tarihe Yolculuk ünitesinde: *“Türk devletleri, İslam öncesi dönemde olduğu gibi hayvancılık, tarım ve madencilikle beraber ticarete de önem vermişlerdir. Ticaretin canlanması ve güvenliği için Ribat adıyla ilk kervansarayları ve Bimarhane adı verilen ilk hastaneleri Karahanlılar yapmıştır”* ibaresine yer verilmiştir. Öğrencilerden Türk devletlerinin geçmişten günümüze hangi mesleki alanlara yönlendiği belirtilmiştir.

Yeryüzünde Yaşam ünitesinde ülkemizdeki nüfus ve nüfus dağılımını etkileyen ekonomik faaliyetler konu başlığında dolaylı olarak mesleki faktörler 118.sayfada metin olarak verilmiştir.. *“Ülkemizin nüfus dağılımını incelediğimizde yer şekilleri sade, iklimi ılıman, tarım, sanayi, ticaret, turizm vb. ekonomik faaliyetleri gelişmiş olan yerlerde nüfus fazladır. Yer altı kaynakları bakımından zengin olan yerlerde madencilik gelişmiştir. Buna bağlı olarak bu yerlerde nüfus fazladır. Taş kömürünün çıkartıldığı Zonguldak ve petrolün çıkartıldığı Batman’da nüfusun fazla olması yer altı kaynaklarının nüfusun dağılımına etkisine örnektir”* ibaresine yer verilmiştir. Öğrencilerden ülkemizin ekonomik durumunu analiz etmesi beklenmektedir.

Üretiyorum Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesinde 184. sayfada meslek seçimi ile ilgili sorulara ve etkinliklere yer verilmiştir. *“Bireyin ilgi duymadığı ve hoşlanmadan yaptığı meslek, bireyin mesleki doyumunu ve başarısını olumsuz etkileyecektir. Böyle insanlar yaptıkları işlerinde isteksiz ve verimsiz olurlar. İlgileri ve yetenekleri doğrultusunda seçim yapan insanlar ise işlerini severek yaparlar ve bundan mutluluk duyarlar. Böylece iş başarıları ve kendilerine güvenleri artar.”*

6. Sınıf dersi kitabında yer alan öğrencileri meslek seçimi hususunda yönlendiren etkinliklere Şekil 2 ve 3 de yer verilmiştir.

Şekil 2

Seçmeyi düşündüğünüz mesleği tabloda verilen açıklamalar doğrultusunda araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı tabloda verilen ilgili alanlara yazınız.

Mesleğin Adı
Mesleğin Gerektirdiği Kişilik Özellikleri
Mesleğin Gerektirdiği Beceriler
Mesleğin Eğitim Süreci

Kaynak: Yıldırım vd., (2019). 6. Sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sınıf sosyal bilgiler ders kitabı, MEB Yayınları.

Şekil 3

Kaynak: Yıldırım vd., (2019). 6. Sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sınıf sosyal bilgiler ders kitabı, MEB Yayınları.

Öğrencilerden meslek seçimi için kendilerine soru sormaları ve bu soruları cevaplandırmaları beklenmektedir. Mesleki yönlendirme boyutunda bir etkinlik görülmemektedir.

Uluslararası İlişkilerimiz ünitesinde Türkiye'nin ekonomik alanda ithal ve ihraç ettiği başlıca ürünlerden bahsedilmiştir. Bunlar: "Türkiye, gerek siyasi, gerek ekonomik açıdan bir dünya devleti olmak hedefi doğrultusunda, öncelikle bulunduğu coğrafyada konumunu siyasi ve ekonomik açıdan güçlendirmek durumundadır. Bu çerçevede, komşuları ile ekonomik ve ticari ilişkilerinin geliştirilmesine büyük önem vermektedir. Türkiye'nin komşu devletlerden ithal ettiği ürünler; petrol ve petrol ürünleri, doğal gaz, deri vb.dir. İhraç ettiği ürünler; şeker ve şeker ürünleri, otomobil, elektrikli eşya, tekstil ürünleri, kimyasal maddeler vb.dir" doğrudan mesleki yönlendirmeye yer vermese de dolaylı yoldan ekonomik faaliyetlere değinilmiştir.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf öğretim programı ve ders kitaplarını ortak bir bağlamda inceleyecek olursak ders kitaplarında öğretim programına göre öğrencileri meslek seçimi konusunda yönlendirme aşamasında bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Öğrencilere meslek bilgisi, tanımı ve amaçladıkları mesleklere ulaşma esnasında karşılaşılabileceği aşamalara yer verilmiştir. Ders kitaplarındaki ünitelerin içeriğinde ise öğrencilerin yaşadıkları ülkenin her alanda potansiyelini fark etmeleri amaçlanmaktadır.

7. Sınıfta Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar öğrenme alanları incelendiğinde program ve ders kitaplarında mesleki yönlendirmeye ilişkin öğretim programı kazanımlarına ve ders kitabı etkinliklerdeki bulgulara Tablo 3' de yer verilmiştir.

Tablo 3 bağlamında öğretim programı incelendiğinde Üretim Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında "SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır. SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar" kazanımlarına yer verilmiştir.

Türk Tarihinde Yolculuk ünitesinde Osmanlı Devletinde varlığını sürdüren mesleklere değinilmiştir: "Şehir ve kasabalarda ise küçük imalathaneler bulunurdu. Sabunhaneler, ayakkabı imalathaneleri, silah imalathaneleri gibi. Baharatçılar, nalbantlar, yorgancılar da üretim yapan

zanaatkârların başlılarıydı. Bunun yanında dokumacılık, dericilik ve madencilik de oldukça gelişmiştir” ibarelerine yer verilmiştir. Öğrencilerden geçmişte yaşatılan meslekler hakkında bilgi sahibi olmaları beklenmektedir.

Tablo 3

7. Sınıf Öğrenme Alanlarının Ve Ders Kitaplarındaki Etkinliklerin Mesleki Yönlendirme Boyutunda Yer Verilmesi Frekans Tablosu

Öğrenme Alanı	Öğretim Programı Kazanımı (f)	Ders Kitabı Etkinlikleri (f)
Birey ve Toplum	-	-
Kültür ve Miras	-	1
İnsanlar Yerler ve Çevreler	-	1
Bilim Teknoloji ve Toplum	-	-
Üretim Dağıtım ve Tüketim	2	2
Etkin Vatandaşlık	-	-
Küresel Bağlantılar	-	-
TOPLAM	2	4

Ekonomi ve Sosyal Hayat ünitesinde öğrencilerin meslekler hakkında fikir sahibi olabileceği bazı etkinliklere yer verilmiştir. Bunlar: “Hayalini kurduğun mesleğin sana uygun olup olmadığını hiç düşündün mü? Hangi mesleği seçeceksin?” gibi sorularla karşılaştığımız oluyor mu? Sanırım hepiniz bu sorulara farklı cevaplar vermişsinizdir. Meslek seçimini merdiven basamaklarına benzetebiliriz. Meslek seçimi yolunda attığımız ilk adım, ulaşmak istediğimiz hedefe varmak için önemlidir.”

7. Sınıf dersi kitabında yer alan öğrencileri meslek seçimi hususunda yönlendiren etkinliklere Şekil 4 ve 5’ de yer verilmiştir.

Şekil 4

Kaynak: Açıl vd., (2019). 7. Sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı, MEB Yayınları.

Şekil 5

Kaynak: Açıl vd., (2019). 7. Sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı, MEB Yayınları.

4.ve 5. şekillerdeki etkinlikler incelendiğinde öğrencilerin meslek seçimi hakkındaki düşüncelerini yazarak ifade etmeleri beklenmektedir.

Yaşayan Demokrasi ünitesinde göç kavramından bahsedilmiş göç ve iş imkânları ilişkilendirilmiştir. “*Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerden, iş imkânlarının ve yaşam koşullarının daha iyi olduğu demokratik ülkelere çok sayıda insan göç etmektedir.*” ibaresine yer verilmiştir.

Sonuç ve Öneriler:

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının kazanımları ve Milli Eğitim Bakanlığı 5. , 6. ve 7. sınıf ders kitapları üniteleri mesleki yönlendirme boyutunda yer verilme açısından değerlendirdiğinde: Öğrenme alanlarında ağırlıklı olarak “üretim”, “tüketim” ve “dağıtım” kazanımlarına yer verilmiştir. Ders kitaplarında ise diğer ünitelerde doğrudan mesleki yönlendirme boyutuna yer verilmemiştir. Ancak dolaylı yoldan gazete kupürleri, haber metinleri; ekonomi ve meslek ilişkileri olarak yer verilmiştir. Kazanımları ve ders kitaplarındaki etkinlikleri değerlendirdiğimizde mesleki yönlendirme boyutunda bir etkinliğe rastlanılmamıştır. Öğrencilerin seçim yapabileceği meslekler ders kitabındaki etkinliklerle sınırlandırılmış, diğer meslek alanlarına yönlendirilme boyutunda eksik kalmıştır.

Alanyazın incelendiğinde, daha önceden Sosyal Bilgiler programlarında mesleki yönlendirme boyutunun incelenmediği görülmüştür. Literatürde diğer çalışmalarla bir karşılaştırma yoluna gidilememiştir. Ancak benzer alanlarda çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Teknofest tarafından öğrencilerin kullanımına açık olan internet erişim sistemi “Holland’ın Kişilik Tipi Kuramı ve Gardner’ın Çoklu Zekâ Kuramından” faydalanılarak bireyin ilgi ve yeteneklerine uygun meslek önerisi getiren bulanık mantık (fuzzy logic) tabanlı sistem tasarlanmıştır. Öğrencilerin kişisel ve gelişim özelliklerini dikkate alan ve öğrencilerin karar verme konusunda destek mekanizması olarak kullanılan bir proje ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Bu sitede öğrenciler uzmanlar tarafından tanımlanmış testler ve oluşturulmuş kural tabanlı içeren yapay zekâ destekli yazılım sayesinde kendilerine uygun olacak mesleklere yönlendirilmektedir. Bu sitenin erişimi ve aktif kullanılmasında fırsat eşitliği kapsamında öğrencilerin ne düzeyde erişebildiği ve kullanabildiği belirtilmemiştir. Ülkemizde mesleki yönlendirme açısından projeler, yönlendirmeler yapılmaktadır. Ancak bu çalışmalara öğrencilerin ne düzeyde erişebildiğini inceleyen bir çalışma literatürde bulunmamaktadır. Bu araştırmanın önemi bu konuda yaşanan eksikliklerin ortaya konulması ve gelişmeye, geliştirmeye açık bırakılmasıdır.

Tatlı ve Eyüp’ün (2022) yapmış olduğu çalışmada Türkçe ders kitaplarında yer verilen meslekler ile çocuklara sınırlı bir meslek dünyası sunulduğu söylenebilir. Zira araştırmada ortaokul Türkçe ders kitaplarının tamamında yer alan meslekler incelendiğinde bu mesleklerin de sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Öğretmen, doktor, yazar, şair, bilim insanı ve asker incelenen ortaokul Türkçe ders kitaplarında geçen ortak mesleklerdir. Bu araştırma kapsamında öğrencileri meslek seçimi konusunda sınırlandırmalar olduğu görülmektedir.

Aydın ve Öner’ in (2016) yapmış olduğu çalışmada çalışma grubunu oluşturan beş dersin ders kitaplarında yer alan meslekler içerisinde en fazla frekansa sahip olanlar; öğretmen, doktor, cumhurbaşkanı, belediye başkanı, trafik polisi, çiftçi, muhtar ve şofördür. Bu mesleklere bakıldığında, sosyal çevrede kabul görmüş ve toplumdaki çoğu bireyin aşına olduğu meslekler oldukları anlaşılmaktadır. Oysa insanlar Türkiye’de tanımlı bulunan binlerce mesleğin birçoğundan haberdar değildir. Eğitim sisteminin önemli materyallerinden olan ders kitapları, bu noktada önemli bir eksiği doldurmalıdır. Ders kitapları ve öğretim programları yönlendiren ve yönlendirilen olarak bir rota görevini üstlenmektedir. Bu çalışma kapsamında da öğrenciler mesleki yönelme konusunda sınırlandırılmaktadır.

Hepkul (2014) yılında yapmış olduğu çalışma sırasında görüşülen öğrencilerin büyük kısmı genel olarak mesleklere ilişkin bilgilerinin eksik olduğunu söylemişlerdir. Öğrencilere tercih ettikleri bölümü ve mezun olduklarında çalışmak istedikleri işin ne olduğu sorulduğunda %79’u (27 öğrenci) mesleğe ilişkin bilgisinin olmadığını ifade etmiş, ya da kayıt yaptırmak için geldikleri bölümler ile alakasız işlerde çalışacaklarını söylemişlerdir. Öğrencilere mevcut çalışmanın bulgular kısmına binaen meslek teriminin anlamını öğretmede eksiklikler bulunduğunu ifade etmektedir. Belli bir mesleğe

hazırlanma, uzun, zahmetli ve masraflı bir eğitimi gerektirmektedir. Bu uzun eğitim döneminin sonunda, bireyin hatalı bir seçim yaptığını fark etmesi, kararından dönerek başka bir mesleğe yönelmesi hiç de kolay değildir, hatta bazı hallerde olanaksızdır. Bu nedenle bireyin gelecekte atılacağı mesleği seçme konusunda son derece dikkatli davranması, birey meslek uygunluğunu göz önünde tutması şarttır (Kuzgun'dan akt. Rozan,1983).

Mevcut çalışmaya göre Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve MEB tarafından hazırlanan ders kitapları kazanımlar ve tema başlıkları incelenmiştir. Çalışma sonucunda aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Sosyal bilgiler öğretim programlarında ve ders kitaplarında mesleki yönlendirme boyutunun üzerinde daha fazla etkinliklere yer verilebilir.
- Öğrencilerin kendini keşfedebileceği okul içi ve okul dışı meslek seçimlerinde öğretmenler yönlendirilebilir.
- Öğrencilere meslek seçiminin önemi anlatılabilir.
- Öğretim programına mesleki yönlendirme boyutu olarak yeni bir beceri kazandırılması önerilebilir.

Kaynakça

- Açıl Ö, Güvenç H, Hayta A, Kılıç S.(2019). *7. Sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*, MEB Yayınları.
- Altıntop, M. (2015). Sosyal bilimler enstitüsü ortaöğretim öğrencilerinde mesleki yönelim ve girişimcilik [*Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*], İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Arslan M. (2016) sosyal bilgiler dersi müfredatında yer alan girişimcilik ve kariyer bilinci geliştirme becerilerinin öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi [*Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*], Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli . *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 3(1), 1-14.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Yayınları.
- Aydın, E. ve Öner, . (02-04 Haziran 2016). *İlkokul ders kitaplarında yer alan mesleklerin incelenmesi*. [Tam metin]. Educational Researches and Publications Association ERPA International Congresses on Education, Sarajevo, Bosnia And Herzegovina.
- Eryetiş, M. V. (2016). Meslek seçimi ve mesleki rehberlik. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi* (44).
- Evirgen Ö., Özkan J., ve Öztürk, S (2019). *5. Sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*, MEB Yayınları.
- Hepkul, A. (2014). Meslek lisesi tercihi sürecinin keşifsel olarak incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 41-52.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- MEB. (2017). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Miles, M. & Huberman M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. SagePress.
- Razon, N. (1983). Meslek seçimi ve mesleğe yönelme. *Eğitim ve Bilim*, 8(43).
- Tatlı, S. ve Eyüp, B. (2022). Ortaokul türkçe ders kitaplarında yer alan mesleklere dair bir inceleme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26 (3), 741-758.
- Tekindal, S. (2021). Nicel, nitel, karma yöntem araştırma desenleri ve istatistik. Nobel Yayıncılık.
- Uygun, K., Arıbaş, B. B. ve Karalı, M. A. (2018). Yeni (2017) sosyal bilgiler öğretim programında meslek bilincinin incelenmesi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1897-1916.

- Yeşilyaprak, P. D. B. (2019). Türkiye’de mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı hizmetleri: Güncel durum ve öngörüler. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 2(2), 73-102.*
- Yıldırım , A. ve Şimşek, H. (2021) *sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. ve Yılmaz, M. (2019). *6. Sınıf ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*, MEB Yayınları.